

BYEN

**PLAN FOR BYAVDELINGEN VED
SVERRESBORG, TRØNDELAG FOLKEMUSEUM
2014–2018**

**SVERRES
BORG**

TRØNDELAG FOLKEMUSEUM

© Museene i Sør-Trøndelag 2014

Foto forside: Sverresborg Trøndelag Folkemuseum

Innhold

Innledning	5
Et historisk tilbakeblikk	7
Ny planprosess	7
Teoretiske perspektiver ved utforming av Byavdelingen	8
Prioriteringer og utdypning av noen temaområder	9
Kulturelt mangfold	9
Den nære fortid	10
Hus for hus	11
Foreløpig framdriftsplan	19

”*For den som ikke vet hvilken fiavn
en skal til – er ingen vind gunstig*

Innledning

Det å fortelle Trondheim bys historie er blitt stadig mer aktuelt. Størstedelen av befolkningen bor i dag i byer, og har sin identitet forankret der. Dette i motsetning til for vel 100 år siden, da museet ble etablert, hvor langt de fleste bodde på landet.

Som folkemuseum for Trondheim og Trøndelag legger vi nå et *urbant perspektiv* til grunn for vår virksomhet fremover. Vi ser på samspillet mellom byen og omlandet, og hvordan dette har påvirket utviklingen av byen over tid. Slik knyttes museets ulike avdelinger (by og bygd) tettere sammen på en helhetlig og interessant måte.

Trondheim mangler et byhistorisk museum. Byavdelingen på Sverresborg blir derfor en viktig arena for kunnskapsformidling og opplevelse knyttet til deler av byens historie, fra 1700 tallet til i dag.

Flere planer for Byavdelingen er utarbeidet i årenes løp, og de fleste bygningene er gjenreist. Men arbeidet er langt fra slutført. Mange bygninger står fortsatt som tomme skall uten innhold. Noen av bygningene er også tatt i bruk til andre formål, som utstillingslokaler for blant annet Skimuseet, teleutstilling, postkontor samt lager for gjenstander.

Ferdigstillelse av Byavdelingen er utvilsomt den viktigste forutsetning for videreutvikling av Sverresborg, Trøndelag folkemuseum. Byavdelingen er derfor vårt hovedfokusområde i planperioden.

Et historisk tilbakeblikk

Initiativet til etablering av et bygningshistorisk museum i Trondheim ble tatt av borgere i Trondheim by tidlig på 1900-tallet. Norsk folkemuseum i Oslo og Maihaugen på Lillehammer var da etablert. Frykten for at utviklingen som var i gang skulle viske ut «gamle Trondhjem» var i stor grad drivkraften bak engasjementet, og arbeid med innsamling av bygninger med inventar «i eller ved Trondhjem» ble igangsatt. I første omgang var det snakk om hus fra Trondheim, men snart skulle det dreie seg om en praksis som bygde på ideen om å gi et helhetlig bilde av folkekulturen i det trønderske kulturområdet. Dette har i årene etter også vært museets arbeidsramme.

Flere planer er utarbeidet for en byavdeling på Sverresborg:

Sigurd Tillers plan fra 1939, *Fører gjennom museets samlinger*, inneholder en arealplan hvor en byavdeling er skissert. Senere kom *Suul-Tillerplanen* i 1963, omarbeidet i 1977 av Elling Alsvik. Deretter *Langedalenplanen* i 1988, fulgt opp av en ny plan i 1990/91.

Med bakgrunn i denne siste planen ble de fleste lagrede bygg gjenreist utover 1990-tallet, en periode hvor en blant annet hadde god tilgang på sysselsettingsmidler. I samme periode utarbeidet også Svein Gynnild i samarbeid med flere av museets ansatte forslag til planer for innhold i bygningene.

Arbeidsledigheten avtok og i takt med dette også tilgangen på sysselsettingsmidler. Arbeidet i Byavdelingen stoppet i stor grad opp, det var ikke rom innenfor museets ordinære budsjett til å slutføre prosjektene, og de fleste bygningene ble stående som tomme kulisser uten innhold.

Ny planprosess

Konsolidering, lederskifte etc har lagt beslag på mye av museets oppmerksomhet de senere år, men i 2011 innledes arbeidet med en ny strategiplan for museet fram mot 2018.

Første samling for alle ansatte ble gjennomført 3. mai 2011. En SWOT analyse konkluderte da med at Byavdelingen og kong Sverres middelalderborg skulle være fokusområder i årene fremover. For Byavdelingen var det behov for en ny plan som tok opp i seg de samfunnsmessige og museumsfaglige endringer som har skjedd de siste tiårene.

Foreliggende plan for Byavdelingen er utviklet gjennom en prosess hvor alle ansatte har deltatt. Første samling ble gjennomført på Bårdshaug Gjestegård 12. og 13. januar 2013. Det ble jobbet i grupper og plenum. Hovedoppgaven var å komme med forslag til hvilke tema / historier de ulike bygningene i byavdelingen skulle fortelle, knyttet til viktige faser i byens historie. Vi startet også tankeprosessen med å føre Byavdelingen opp i tiden, for at nåtidens mennesker skal få en link til historien og kunne «speile» seg selv og sitt liv i Byen på Sverresborg. Videre utfordret vi oss selv på den flerkulturelle dimensjonen i byutviklingen.

Neste samling ble gjennomført 14.10 2013. Vi bygde her videre på de konklusjoner som var trukket etter forrige samling, og oppgaven nå var todelt; Vi skulle føre museet opp i tiden, og vi skulle implementere det flerkulturelle perspektivet i Byavdelingen. Konkret tok vi utgangspunkt i 6 av gårdene i Byavdelingen som aktuelle rammer for dette.

Foreliggende plan konkluderer på *tematisk innhold* i de enkelte bygninger i Byavdelingen knyttet til tre interessante historiske epoker i byens historie. Videre er det utarbeidet en foreløpig *framdriftsplan* for arbeidet, som tar hensyn til følgende:

- Behov for et hands-on anlegg i Byavdelingen som gir mulighet for større grad av aktiv formidling.
- Logistikkmessige utfordringer knyttet til lagrede gjenstander i enkelte bygninger og magasinbegrensninger.
- Fokusområdet flerkulturelt mangfold og minoritetenes plass i Trondheim by.
- Føre Byavdelingen opp i tiden – nær fortid.

Det videre arbeidet vil bli gjennomført av prosjektgrupper som etableres for det enkelte bygg. Kapasitetsproblematikken gjør det trolig nødvendig å basere en del av arbeidet på eksterne tjenester. Prosjektgruppene oppgaver blir som følger:

- Utarbeide konkrete *historier* til den enkelte bygning innenfor den tidsmessige- og tematiske ramme som er satt, samt utarbeide plan for bygningen.
- Utarbeide innsamlingsplaner i tråd med dette.
- Gjennomføre tiltakene.

Teoretiske perspektiver ved utforming av Byavdelingen

Bygningsmaterialet vi rår over er ikke representativt for Trondheim i noen tidsperiode. Byavdelingen blir derfor ikke en rekonstruksjon av et bymiljø, snarere en sammenstilling av elementer plukket ut av ulike miljøer og tidsepoker som viser trekk ved den sosiale, kulturelle og økonomiske virkelighet som folk i Trondheim har levd i fra 1700-tallet til i dag. Hver for seg og sammen vil disse elementene kunne belyse ulike tema eller emner. Byavdelingen vil derfor romme ulike historier på samme måte som hver enkelt besøkers livshistorie er unik. Her skal det være plass for alle!

Vi legger til grunn et langt tidsperspektiv, noe som også åpner muligheten for å forstå noen av de interessante, historiske endringsprosessene som Trondheim har gjennomgått. Ved å føre museet opp i tiden gir vi ikke minst nåtidens mennesker en link til historien og noe å kjenne seg igjen i.

Et viktig sentralt, overordnede perspektiv i kunnskapsproduksjon og formidling i planperioden, på tvers at valgte tidsepoker blir kulturelt mangfold, og minoritetenes plass i bybildet. Minoritetene er en viktig del av byens historie, men kommer ofte i bakgrunnen når historien skal skrives.

Prioriteringer og utdyping av noen temaområder

Kulturelt mangfold

Internasjonal migrasjon og flerkulturaliteten den fører med seg, er et av dagens store samfunnsspørsmål og samtidig en av de største utfordringer museene står overfor. Synliggjøring av minoriteter er et sentralt satsningsområde på kulturarvsfeltet, og det å invitere grupper som har vært lite synlig i museumsformidlingen til å fortelle sin historie er et viktig ledd i museenes demokratiprojekt. Museets Byavdeling skal handle om Trondheim, de som har bodd i byen og bor her! Opp gjennom historien har flere minoritetsgrupper satt sitt preg på byen og byens utvikling, og Byavdelingen gir oss derfor en unik mulighet til å belyse dette temaområdet.

Byavdelingen får sin jødiske forretning. Bakgrunnen for dette er at jødene som etablerte seg her på slutten av 1800-tallet, kom til å prege Trondheim mye sterkere noen annen by i Norge. Tidlig på 1900-tallet hadde de hovedsakelig i «Nerby'n» etablert over 30 forretninger og produksjonsbedrifter, hovedsakelig innenfor manufakturhandel. Ved å flytte en del av jødenes historie ut av det jødiske museet og inn i Byavdelingen bidrar vi til å markere denne minoritetsgruppens rettmessige plass som en del av Trondheim bys historie. Jødenes historie er også interessant på den måten at den har stor overføringsverdi til dagens minoritetsgrupper.

I tilknytning til den jødiske butikken lages en utstilling i Byavdelingen som fokuserer på minoritetens plass i byens historie i et lengere tidsperspektiv, fra 1700-tallets gullalder

til i dag. Flere dokumentasjonsprosjekt er gjennomført (dokumentasjon av innvandrer-butikker) og skal gjennomføres (i samarbeid med Dialogsenteret) og representerer viktig kunnskapsproduksjon som grunnlag for denne utstillingen.

Den nære fortid

Vi skal føre byavdelingen opp i vår tid. Dette handler om den nære historien, som dagens foreldre og besteforeldre kjenner seg igjen i. En historie de selv med troverdighet og innlevelse kan dele med sine barn og barnebarn.

En radikal teknologisk utvikling har preget det siste hundreåret. Endringene har vært raske og mange. Vi har fått elektrisitet, biler, fly, radio, TV, datamaskiner. I byavdelingen etableres en elektrisk forretning fra 1960/70 tallet som viser til noen av disse markante teknologiske endringene.

En by må ha sin kafe, det gjelder også Byen på Sverresborg. Cafè Erichsen på Nordre var det nærmeste vi kommer en wiener-kafe i Trondheim. Som byens mest folkekjære kafe, ble den sett på som et viktig kulturinnslag i byen. I 2007 ble virksomheten avviklet etter 151 år, og med det var en viktig epoke i byens kafekultur over. Kafèkulturen i Trondheim vil være ramme for kafeetableringen i Byavdelingen, og fortrinnsvis ønsker vi å ta utgangspunkt i Cafè Erichsen.

I Trondheim er hver 6. innbygger student! Dette setter sitt preg på byens identitet og bidrar til å løfte byen opp som Kunnskapsby nr. 1 i landet. Flere av utdanningsinstitusjonene har en lang historie her; Det kongelige norske vitenskapers selskap (DKNVS) ble etablert allerede i 1760, NTH i 1910. Samme år ble også Studentersamfunnet etablert, og fikk en viktig rolle i byggingen av Trondheims identitet som landets fremste studentby. Denne delen av byens historie vil også få sin plass i Byavdelingen på Sverresborg, hvor studenthybler fra ulike perioder skal bygges opp, og hvor Studentersamfunnet, UKA, student-sanger gjennom tidene og studentenes viktige kampsaker (eks kampen om Bakklandet) er naturlig temaområder for formidling.

HUS FOR HUS / EPOKE FOR EPOKE

Et sentralt spørsmål har vært om museet ønsker å vise historier som er representativ for den enkelte bygård, eller for bymiljøet som helhet i ulike perioder. I praksis er ingen av delene mulig. Dokumentasjonen av bygningene er ofte mangelfulle, bygningsdeler og interiør mangler i større eller mindre grad og det øvre sosiale sjikt er relativt sett overrepresentert.

Enkelte bygninger er unike dokumenter knyttet til et bestemt historisk tidspunkt og sosialt lag, og bevares for å vise denne virkelighet (eks Hans Nissen gården). I andre tilfeller er muligheten for rekonstruksjon dårlig, men historiene om de menneskene som har levd der er så engasjerende at museet likevel vil forsøke og tilbakeføre bygningene til en bestemt tidsperiode (eks. Nattmannshuset og Danielsveita 2). Der hvor dokumentasjonen er svak og interiørene mangler, har vi stått friere til å tenke på bymiljøet som helhet (eks. Stenbrogården, Hegdahlsgården).

Trondheim 1700–1837: «Trondheims gullalder».

Kapitalsterke innflyttere etablerte seg som handelsborgere i byen. Støttet av kongelige privilegier baserte de sin handelsvirksomhet på følgende tre «pilarer»: Fisk, trelast og kobber. Det var tette bånd mellom byen og Trøndelagsbygdene. Samfunnet var preget av store sosiale forskjeller.

Hans Nissegården, Gramgården, Nattmannshuset, Tavern

GRAMGÅRDEN/HAGERUPGÅRDEN	
Husets historie « Huset i Søgaten » Særegen murbygning, reist i 1744/45 av Hans Hagerup, en av byens mest velstående handelsmenn, og borgermester i byen. Han eide blant annet flere fiskevær, og drev en omfattende eksporthandel.	
Interiør	Overklassehjem fra 1700-tallet (1. etg). Er etablert.
Utstilling	Trondheims gullalder: handelshusene, «pilarene» – by og omland, innvandring, institusjonene (2. etg)
Bakgård	

HANS NISSENGÅRDEN	
Husets historie « Kjøpmannsgården » Niels Nissen, 1725, innvandrer med borgerbrev på å drive utenrikshandel og krambod. Sønn Hans Nissen driver virksomheten etter han. Omkring år 1800 stenger kramboden. Ravnkloa.	
Interiør	Krambod (1. etg). Er etablert.
Utstilling	Bolig for kjøpmannsfamilie. (1. og 2. etg). 1. etg er etablert.
Bakgård	Hage

GRAMGÅRDEN

HANS NISSENGÅRDEN

NATTMANNHUSET

TAVERN

NATTMANNHUSET

Husets historie «Byens Nattmann på 1700-tallet»

Byens mest forhatte hus, tjenestebolig for Nattmannen, byens renovasjonsarbeider. Bygd på 1740-tallet.

Interiør Bolig for Nattmannen på 1700-tallet. Gjenreist sommeren 2014.

Bakgård Nattmannens bakgård med uthus og hage

TAVERN

Husets historie «Vertshuset»

Eldste del av bygningen reist av Hans Nissen Lysholm i 1739 som bolig for fergemannen, og etter hvert vertshus.

Interiør Vertshus, i drift.

Trondheim 1837–1930: «Vekst og kriser»

Omlegging i byens næringsliv, strukturendring innen bysamfunnet. Håndverkslaugene mot sin oppløsning. Konsulenes og monopolenes tid forbi. Formannskapsloven 1937, Håndverkerloven 1839, Handelsloven av 1842

Danielsveita 2, Woldgården, Stenbrogården, Døvmonsgården, Løveapoteket Schjølberggården, Thanemgården, Giedebogården

DANIELSVEITA 2

Husets historie «Søstrene Wold»

Bolig for kvinner som drev handel basert på produksjon i hjemmet av saft, syltetøy og sjokolade. Handelsloven fra 1842 ga handelsrett kvinner. Huset sees i sammenheng med Woldgården, søstrene Wolds barndomshjem, hvor de andre søstrene Wold drev gartnervirksomhet. Tema: Kvinners stilling og ulike kvinneyrker i tiden: lærerinner, telegrafistinner, mm

Interiør Søstrene Wolds hjem, 1870/1900 (1. etg) Produksjonskjøkken anno 1870/1900. Hand on anlegg (1. etg) praktiske løsninger vurderes i forhold til godkjent kjøkken i Gramgården. Aktiviteter / kurs i gamle konserveringsteknikker mm

Utstillinger Kvinners stilling og kvinneyrker i siste halvdel av 1800-tallet (2. etg) Interiør og faktautstilling

Bakgård Verksted. Hage

WOLDGÅRDEN	
Husets historie « Jens Martinius Wold og hans 6 døtre » Gartnervirksomhet og bakeri	
Interiør	Innredes som et hjem med interiør fra 3 generasjoner Wold (Jens Wold, Jens Martinius Wold og søstrene Wold)
Utstilling	Illa gjennom tidene: rettersted, kamparena, restauranter og forlystelse, stabelplass og utskipingshavn. Andre forsteders historie?
Bakgården	Frukttrær, bærbusker (rips, solbær) til bruk i Danielsveita 2

LØVEAPOTEKET	
Husets historie. Huset vil romme flere historier: «Løveapoteket på 1930-tallet» og medisinsk utstilling. «Et Høyborgerlig hjem anno 1900», samt faktautstilling om Adolf Øien.	
Interiør	Officinet anno 1936, kontor, laboratorium (1. etg). Delvis etablert. Legekontor, EC Dahls stiftelse, medisinsk utstyr (1 etg) Høyborgerlig hjem anno 1900, basert på Adolf Øiens interiører, 1848–1918 (2.etg), Galleri (2. etg)
Utstilling	Interiører i kombinasjon med utstillinger: Om Løveapoteket, apotekvesenet (1. etg) Om EC Dahls kvinneklinikk. Medisinhistorie (1. etg) Om Adolf Øien (2. etg) Galleri (2. etg)
Apotekhage	Urter, blomster, rekreasjon

DØVMONSGÅRDEN	
Husets historie « Arbeiderboliger » Bygningen ble etablert som arbeiderboliger av firmaet Klem Hansen i 1867, og ble brukt til formålet fram til ca 1940. Klem Hansens Garveri – stor bedrift, 140 mann i arbeid.	
Interiør	Arbeiderboliger i perioden 1867–1940 (3 hjem fra ulik tid)
Utstilling	Interiører kombinert med utstillinger: Industrihistorie Arbeiderklassen. Trangbodhet
Bakgård	Arbeiderboligenes bakgård

DANIELSVEITA 2

STENBROGÅRDEN

LØVEAPOTEKET

JØDEBUTIKKEN

STENBROGÅRDEN

Husets historie

Her er lite originalt interiør bevart. Vi står derfor relativt fritt, og trolig vil bygningen inneholde flere historier. Noen muligheter:

Interiør	Colonial og fedevarehandel, 1920-tallet (1. etg) er etablert etter Trondhjems Sparebank 1920?, etablert i 1823 (1. etg) Adresseavisa, redaktørkontor, 1920? (2. etg)
Utstilling	Interiører kombinert med utstillinger: <i>Bankvesenet</i> , betalingsformer gjennom tidene (1. etg) <i>Adresseavisen</i> er Norges eldste dagsavis som fremdeles utkommer. Første gang utgitt 3. juli 1767 under navnet <i>Trondhiems Adresse-Contoirs</i> <i>Efterretninger</i> , basert på et kongelig privilegium og enerett som gjaldt for Trøndelag og Nord-Norge (2. etg)
Bakgården	Verkstedsaktiviteter

SPRØYTHUSET

Husets historie «Bybrannene»

Trolig bygd på 1700-tallet, lagerbygg for brannutstyr. Det var flere slike bygninger i sentrum av byen.

Utstilling	Brannslukningsutstyr. Bybranner
-------------------	---------------------------------

TANEMSGÅRDEN

SCHJØLBERGGÅRDEN

HEGDAHLSGÅRDEN

Trondheim 1837–1930+ Håndverksvirksomhet

GIEDEBOGÅRDEN	
Husets historie « Hatte- og modistforretning» samt verksted Bygningen opprinnelig bygd og bebodd av Eidsvollsmannen Helmer Giedebo. I Byavdelingen får bygningen et nytt liv som hatte- og modistforretning, basert på museets samlinger fra Sjøbergs Eft og modist Karen Gaustad/Ingeborg Dhunsi.	
Interiør	Hatte- og modistforretning (1. etg) Hatter fra Sjøbergs Eft og modist Karen Gaustad (Ingeborg) Tablå Tesalongen (1. etg) Liten leilighet (2. etg)
Utstilling	Om hatte- og modistvirksomheten
Bakgård og sidebygninger	Bryggerhus, skomakerverksted, possementsverksted Modistverksted

TANEMGÅRDEN	
Husets historie « Tannlegekontor og bolig»	
Interiør:	Leilighet (1. etg), er etablert Tannlegekontor (2. etg) er etablert
Bakgård	
Sidebygning	Boktrykker, bokbinder

SCHJØLBERGGÅRDEN	
Husets historie « Håndverkergård» Gården har en interessant historie knyttet til fargeriryket.	
I denne gården bør vi finne rom for mye av det utstyr vi har knyttet til ulike håndverk, og skape en håndverkergård hvor utstillinger kombineres med aktiviteter:	
Snekker, tømmermann Sølvsmed Ole Aas Urmaker, Berg Tøytrykker Gjørtler Dekorasjonsmaler Bøkker Reipslager Dukkemakerverksted	

Trondheim 1920/1930 til i dag: «Det Trondheim vi kjenner».

Disse bygningene vil utgjøre en gate hvor vi skal oppleve ulike sider ved det moderne Trondheim. Målet er å føre museet opp i tiden, og slik skape erindringsspor som folk kan kjenne seg igjen i. Bygningene fristilles fra sin opprinnelige historie og funksjon.

Grønninggården, Hegdahlsgården, Raugården

GRØNNINGGÅRDEN, anno 1920/1930	
Husets historie « Jødebutikk » Bygningen brukes til å formidle minoritetenes plass i byens historie i et lengere tids- perspektiv, fra 1700-tallets gullalder til i dag.	
Interiør	Liten <i>jødisk</i> forretning, innvandrerbbutikk (1. etg) Leilighet (1. etg)
Utstilling	«Det flerkulturelle Trondheim og minoritetene som en del av byens historie» (2. etg)
Bakgård	

HEGDAHLSGÅRDEN, anno 1960/70	
Husets historie « Trondheim på 1960/70-tallet » Flere historier, forretninger og boliger fra denne tiden.	
Interiør	Kafe, konditori, f.eks. elementer fra historiske Café Erichsen på Nordre (1. etg) Elektrisk forretning, datidens teknologi (1. etg) To hjem (2. etg). Frisørsalong (2. etg).
Bakgård	Lekeplass anno 60/70-tallet

RAUGÅRDEN. Studenthybler anno 1930–1980	
Husets historie « Trondheim som studenthovedstad » Studenthybler fra ulik tid, og utstillinger som forteller om byen som studenthovedstad	
Interiør	Studenthybler fra ulik tid
Utstilling	Trondheim som studentby
Bakgård	Uterom for husets beboere

RAUGÅRDEN / STUDENTBOLIGER

FORELØPIG FRAMDRIFTSPLAN

Framdriftsplanen forutsetter i stor grad ekstern finansiering.

		Slutføres
Løveapoteket	jul	2013
Nattmannshuset	sommer	2014
Ferdigstilling av 2 råbygg	jul	2014
Giedebo	sommer	2015
Danielsveita fase 1	sommer	2015
Hegdahlsgården	jul	2015
Adolf Øiens leilighet 2. etg	jul	2015
Grønninggården	sommer	2016
Woldgården (bakgård)	sommer	2016
Raugården	jul	2016
Stenbro	sommer	2017
Danielsveita	jul	2017
Woldgården		2018+
Schjølberg		2018+
Døvmonsgården		2018+

SVERRES BORG

TRØNDELAG FOLKEMUSEUM

